

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

КЊ. LXXVII, СВ. 1

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVII, No. 1

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2021

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVII, св. 1

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пийер, др Слободан Реметић, др Јелица Симојановић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2021

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог = South slavic philologist / главни уредник Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913); књ. 2, св. 1/2 (1921)-књ. 11 (1931); књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939); књ. 18, св. 1/4 (1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Планета принт). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:

Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763

ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог

COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Миливоје Алановић, др Јасна Влајић-Поповић, др Јасмина Грковић-Мејџор,
др Рајна Драгићевић, др Владан Јовановић, др Милош Ковачевић,
др Александар Милановић, др Мотоки Нوماћи, др Слободан Павловић,
др Предраг Пипер, др Људмила Поповић, др Слободан Реметић, др Стана Ристић,
др Драгана Вељковић Станковић, др Јелица Стојановић, др Марија Стефановић,
др Срето Танасић, др Божо Ћорић, др Данко Шипка, др Гордана Штрбац

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 24. марта 2021.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Лектура и коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Планета принт
Виноградски венац 9, Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01 од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Александар Б. Лома: Порекло речи <i>мазија</i> 'челик'	9
Александар Б. Лома: Происхождение слова <i>мазија</i> 'сталь'	26
Aleksandar B. Loma: The Origin of the Word <i>Mazija</i> [Steel]	27
Најда И. Иванова: Погледи Јована Стерије Поповића на језик псеудонауке у комаду <i>Судбина једног разума</i>	29
Найда И. Иванова: Взгляды Йована Стерии Поповича на язык псевдонауки в пьесе <i>Судбина једног разума</i>	49
Najda I. Ivanova: On Jovan Sterija Popović's Conception of the Language of Pseudoscience Propounded in the Play <i>Судбина једног разума</i> [The Destiny of One's Reason]	49
Радмил Н. Маројевић: Лексичка хомонимија као лингвотекстолошки проблем (на грађи Његошевог <i>Шћейана Малог</i>)	51
Радмил Н. Мароевич: Лексическая омонимия как лингвотекстологическая задача (на материале поэмы «Щепан Малый» Петра Негоша)	73
Radmilo N. Marojević: Lexical Homonymy as a Problem of Linguistic Textology (Based on Njegoš's Epic <i>Stephen the Little</i>)	73
Ана Кречмер: Нека размишљања о словенском глаголу (типолошки приступ)	75
Анна Кречмер: Некоторые размышления о славянском глаголе (типологический подход)	95
Anna Kretschmer: Some Thoughts on the Slavic Verbal System (a Typological Approach)	96
Motoki Y. Nomachi: The Kashubian Indefinite Marker <i>Jeden</i> 'One' and Its Grammaticalisation	97
Мотоки Номачи: Неодређени маркер <i>jeden</i> 'један' у кашупском језику и његова граматикализација	109
Мотоки Номати: Неопределенный маркер <i>jeden</i> (один) в кашубском языке и его граматикализация	110
Јулија Л. Шапич: О пространственных фрагментизаторах в функции временной локализации	111
Јулија Л. Шапић: О просторним фрагментизаторима у функцији локализације времена	124
Juliya L. Šapić: On Spatial Fragmentisers as Temporal Localisation Markers	125
Јована Б. Јовановић: Пејоративи у номинацији човека у српском језику	127
Јована Б. Јованович: Пейоративные названия лиц в сербском языке	160
Jovana B. Jovanović: Pejorative Terms for People in the Serbian Language	161

Ана В. Миленковић: Концептуализација примарних емоција у српском језику (на примеру глагола са значењем <i>радосћи</i> , <i>туже</i> , <i>сјраха</i> и <i>љућње</i>)	163
Ана В. Миленкович: Концептуализация первичных эмоций в сербском языке (на примере глаголов со значением <i>радости</i> , <i>печали</i> , <i>страха</i> и <i>гнева</i>)	184
Ana V. Milenković: The Conceptualisation of Primary Emotions in the Serbian Language (the Case of Verbs Expressing <i>Joy</i> , <i>Sadness</i> , <i>Fear</i> and <i>Anger</i>)	185

Некролози

Академик Милорад Радовановић (1947–2020) (Предраг Пипер)	187
Владимир Павловић Гутков (1934–2020) (Срето З. Танасић)	193

Хроника

Међународна научна конференција <i>Лексикографија и лексикологија у свейлу актуелних проблема</i> . Институт за српски језик Српске академије наука и уметности. Београд, 28–30. октобар 2020. г. (Јована Б. Јовановић)	199

Прикази и критика

Радивоје Младеновић. Говор северношарпланинске жупе Сиринић. <i>Српски дијалектолошки зборник LXVI/1</i> (2019): стр. 1–1047 (Марина С. Јуришић)	219
Бојана Вељовић. Синтакса глаголских облика у говору Тутина, Новог Пазара и Сјенице. <i>Српски дијалектолошки зборник LXVI/1</i> (2018): стр. 1–476 (Радивоје М. Младеновић)	227
Недељко Богдановић. Пастирски речник југоисточне Србије. <i>Српски дијалектолошки зборник LXVI/2</i> (2019): стр. 638–739 (Татјана Г. Трајковић)	233
<i>Славянская дэрыватаграфія</i> . А. А. Лукашанец (нав. рэд.). Мінск: Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа, Беларускі камітэт славістаў, Камісія па славянскім словаўтварэнні пры Міжнародным камітэце славістаў, 2020, 362 с. (Билана Ж. Марих)	237
Милош Ковачевић. <i>Кроз синтаксу српскога језика</i> . Подгорица: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори, 2020, 387 стр. (Марина М. Николић)	244

Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик. <i>Когнитивни ѝравац у српској еѝнолингвистѝци – ѝочеци развоја и акѝуелни ѝроблеми</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 403 стр. (Гордана Р. Штрбац)	249
Слободан Новокмет. <i>Називи живоѝиња у српском језику: семанѝичка и лингвокулѝуролошка анализа</i> . Београд: Институт за српски језик САНУ, 2020, 340 стр. (Драгана М. Ратковић)	262
Sanja Krimer-Gaborović. <i>Prepoznavanje i imenovanje boja u engleskom i srpskom jeziku</i> . Novi Sad: Filozofski fakultet, 2019, 351 str. (Ивана Лазић Коњик)	271
<i>Кругови Ирене Грицкаѝ (семанѝичко-грамаѝичка исѝраживања савременог српског језика)</i> . Рајна Драгићевић (ур.). Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2020, 587 стр. (Весна С. Николић)	282

Библиографија

Библиографија за 2019. годину расправа и дела из индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Србији, Црној Гори и Републици Српској (Ана В. Голубовић)	295

Регистри

Регистар кључних речи LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	409
Регистар имена LXXVII књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 1	411
Напомена	449

ISSN 0350-185X, – Књ. 77, св. 1 (2021), стр. 75–96

UDK: 811.16'367.625

COBISS.SR-ID: 43821065

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2101075K>

Примљено: 15. децембра 2020.

Прихваћено: 27. јануара 2021.

Оригинални научни рад

Ана Кречмер*

Институт за славистику

Универзитет у Бечу

НЕКА РАЗМИШЉАЊА О СЛОВЕНСКОМ ГЛАГОЛУ (ТИПОЛОШКИ ПРИСТУП)

Рад је посвећен централним категоријама словенског глагола – времену, виду и начину, са посебним освртом на глаголско време, као и на лексичко-семантичку категорију акционалности. У раду се даје преглед актуелног стања лингвистичке и граматикографске обраде словенског глагола, са посебним освртом на теоријски и методолошки аспект. Заговара се предност хомогеног методолошког и функционално-типолошког приступа глаголу и његовим категоријама. У вези са тим приказују се одабрани научни приступи и концепције савремене лингвистичке теорије, посвећени глаголским категоријама. У завршним делу представљен је методолошки хомогени нацрт приступа категорији глаголског времена.

Кључне речи: типолошки приступ, време – вид – начин словенског глагола, акционалност.

Словенски глагол заузима у језику, мишљењу, сазнању и механизмима човекове спознаје једно од кључних места и представља изузетно занимљив, али и изузетно сложен, објект за истраживање. Управо предикату се даје предност у језичком обликовању, вербализацији мисаоне делатности човека – а тиме и у обликовању и успешном одвијању комуникације. Централно место у граматички глаголског система индоевропских језика, несумњиво, заузимају две категорије – време и начин. Када је словенски глагол у питању, њима се придружује и трећа категорија – вида, који се често интерпретира као „унутрашње“ време – док време као такво чини један од елемената деиктичке тријаде *ego-hic-nunc* (*ego sum hic et nunc*), која је неопходна човеку (и његовом језику) за субјективну оријентацију у свету.

* anna.kretschmer@univie.ac.at

У фокусу нашег приказа налазе се три граматичке категорије глагола – време, вид и начин. Али он се бави и категоријама које надилазе сопствени граматички ниво – категоријама акционалности,¹ темпоралности и таксиса. Основна његова намена је да допринесе научној дискусији и послужи као подстицај за даља истраживања у овој области. У њему су тематизовани неки, по нашем мишљењу, битни методолошки, теоријски, типолошки и граматикографски проблеми и питања у вези са словенским глаголом. Један од најважнијих задатака на овом подручју представља стварање методолошки хомогеног типолошког модела за приступ глаголу и његовим категоријама. Свако лингвистичко моделирање служи *sui generis* адекватнијем приступу и интерпретацији објекта који се моделира. У овом случају то су централне категорије словенског глагола.

На основу једног таквог модела, у првом делу рада даје се преглед глаголских система појединих словенских језика. Преглед служи пре свега у илустративне сврхе и не претендује на свеобухватност, већ се у њему ставља акценат на типична и дистинктивна обележја. Као што је познато, у славистици, поред конвенционалне поделе словенских језика на три групе – источно-, западно- и јужнословенску, заступљена је и бинарна подела – на северно- и јужнословенски тип. Не залазећи даље у то питање (које није предмет нашег разматрања), поменућемо само да се у погледу глаголског система видљиво манифестују управо та два типа – северни и јужни. Границе између њих, међутим, дискретне су природе, са више прелазних фаза. Основна пажња се овде поклања времену (уз осврт на вид и начин), као и корелацији између времена и вида односно времена и начина – јер се управо у том сегменту испољавају најзначајније разлике између два типа словенског глаголског система. Преглед је праћен појединим методолошким запажањима и почиње приказом јужнословенског глаголског типа.

Кардинална дистинктивна обележја овог типа заступљена су у бугарском и македонском језику. Дакле, у оним словенским језицима који припадају балканском језичком савезу и разликују се од осталих из више аспеката. Јужном типу већином припадају и језици на новоштокавској основи, као и словеначки. Међутим, они већ представљају (наведеним редоследом) прелазне фазе у правцу севернословенског типа.

Као основна дистинктивна обележја јужнословенског глаголског типа могу се издвојити следећа:

- (1) доследна граматикализација категорије глаголског времена – са широким репертоаром одговарајућих облика;
- (2) издиференцирани систем претериталних облика, који укључује и синтетичке претерите;

¹ Нем. *Aktionsart*, рус. *способ глагольного действия*.

- (3) одсуство (формалног) синтетичког футура;
- (4) перифрастички футур са модалним помоћним глаголом *xīe-īti* – при чему доминира балканска конструкција *да + īрезенī* (у севернословенском типу представљен је модел копулативни глагол *биīti* + инфинитив пунозначног глагола);
- (5) нижи степен граматикализације глаголског вида у односу на северни тип;
- (6) време и вид као категорије у већој мери чувају своју аутономију него у северном типу;
- (7) истовремено, корелација између категорија времена и начина је израженија него у северном типу.

Бугарски глаголски систем може се посматрати као јужнословенски прототип. Његова централна категорија је време – са укупно девет облика.² Временски облици се могу јасно разврстати на апсолутна времена (презент, аорист, перфекат, футур) и релативна (таксисна). Категорија начина има више облика него у другим словенским језицима. Истовремено постоји израженија корелација између времена и начина (временски облици се могу издвојити не само у индикативу већ и у тзв. (ре)наративу (и дубитативу)). У бугарском је такође, вероватно највише од свих словенских језика, заступљена аутономија категорија времена и вида. Сви временски облици (бар потецнојално) могу настати како од свршених, тако и од несвршених глагола. У том погледу постоје, међутим, и одређене преференце, које постепено прерастају у законитости (нпр. корелација између аориста и свршеног вида). С друге стране, у бугарском језику је посебно изражена блискост презента и имперфекта – који представља врсту *īрезенīа* у *īрошлосīи*. Изражене су и функционално-семантичке везе између одређених временских облика (перфекат – плусквам-перфекат, футур – *futurum praeteriti*, *futurum exactum* – *futurum exactum praeteriti*).

Широки репертоар временских облика, као и међусобна аутономност времена и вида, утичу на функционални и семантички потенцијал бугарског глагола. Овде ћемо се ограничити само на неколико запажања у вези с тим:

- У бугарском презенту највише је изражена видска индиферентност: свршени презентски облици постоје – њима се не може исказати само тзв. актуелна садашњост ($S = E$).³

² Детаљна анализа временског статуса појединих облика тог сложеног система – свакако један веома занимљив предмет за лингвистичку анализу, нарочито у целокупном словенском контексту, надилази тематику овог рада.

³ Ови симболи овде и даље у тексту односе се на познату Рајхенбахову тријаду (REICHENBACH 1947): *S* (*Sprechzeitpunkt* – време говора – *point of speech*) – *E* (*Ereigniszeit* –

- Бугарски аорист потиче од индоевропског и временски локализује радњу у прошлости ($E > S$).
- У имперфекту, који, за разлику од аориста, представља релативни временски облик, временска локализација је, напротив, одсутна.
- Бугарски перфекат има поред резултативног статално и акционално значење.
- Футурска парадигма је изузетно издиференцирана, при чему сви облици футура имају посебан морфолошки израз. Непосредно темпорално граматичко значење будућности у бугарском футуру је више него у другим словенским језицима пропраћено модалном семантиком.

Репертоар македонских облика футура је нешто мањи него у бугарском језику. Временски облици у македонском језику могу се поделити на одређене (аорист, имперфекат, футур, *futurum praeteriti*) и неодређене (презент, плусквамперфекат, резултативни футур). Корелација између времена и вида испољена је већ нешто јаче него у бугарском – аорист се прави претежно од свршених глагола, имперфекат и презент (у главној реченици) – само од несвршених. Аорист и имперфекат разликују се и семантички: аористом се исказује завршена, одн. прекинута радња у прошлости, а имперфектом – непрекидна (уп. GALTON 1962: 30). Оба синтетичка претерита, иако имају готово идентичну флексију, представљају живе категорије са стриктно одвојеним функционално-семантичким оптерећењем. Ова чињеница противуречи ставу према којем је узрок нестајања синтетичких претерита хомонимија њихових облика (уп. нав. д., 32). За македонски перфекат карактеристична је одређена не-локализованост у времену, атемпоралност, док је заступљена семантика актуелне релевантности радње у прошлости. У стандардном језику постоји тенденција ка употреби футура у функцији кондиционала – нарочито када је у питању *futurum praeteriti*. Модална семантика и иначе је израженија него у бугарским временским облицима. Границе између категорија времена, вида и начина су дискретне – сви неодређени временски облици могу исказати актуелност и резултативност радње, и то у односу на садашњост, прошлост и будућност.

Што се тиче јужнословенских језика на новоштокавској основи, у погледу временског система постоји одређена подела на западни и источни подтип – пре свега када су у питању претерити, а нешто мање футур. При том више се ради о дистрибуцији појединих облика у функционалном и семантичком смислу, односно о њиховој фреквентности него о самој парадигми. У погледу три централне категорије *време – вид – начин* ови

punkt – време радње / процеса – point of event) – R (Relationszeitpunkt – референцијално време – point of reference).

језици се могу посматрати као прва фаза преласка од јужног ка северном словенском типу – иако они несумњиво припадају првоме, и то у погледу:

- профилисаног система претеритних форми;
- одсуства синтетичког футура;
- грађења сложеног футура помоћу модалног глагола *хѣѣи* (гледано из дијахронијског аспекта);
- међусобне независности времена, вида и (другачије него у бугарском) начина.

Истовремено, корелација времена и вида постоји и код простих претерита (аорист / свршени вид, односно имперфекат / несвршени вид) и код презента (свршеним презентом се само у зависним реченицама може исказати садашњост).

Поједине ознаке повезују ове језике и са северним типом. Пре свега, генерализација перфекта у претериталној употреби – полазна тачка је за то говорни узус, али је таква употреба све заступљенија и у стандардном језику. Као последица, синтетички претерити у усменом спонтаном дискурсу све мање се схватају (и употребљавају) као прави временски облици те добијају стилистичку и прагматичку конотацију. Међутим, изгледа да управо у погледу аориста и плусквамперфекта актуелно долази до промена у узусу језичке употребе.⁴ Стога би било пожељно да се том питању обрати већа пажња од стране српске граматикографије.

Словеначки глаголски систем представља један корак даље у правцу северног типа. Он нема простих претерита. Перифрастички претерити, перфекат и плусквамперфекат, немају показатеље временске локализације радње, али могу имати модално обележје. Актуализована радња се исказује само помоћу плусквамперфекта. Вид и време су у одређеној мери повезани. Тако, презент и футур граде се од глагола оба вида – али уз одређене рестрикције у погледу дистрибуције:

- свршени презент по правилу нема значење актуелне садашњости ($S = E$);
- свршени футур може наступати у функцији *futurum exactum*.

Повезаност времена и вида, међутим, ознака је севернословенског типа. Са њим словеначки језик повезује и то што свршени презент може имати чисто футурално значење (тзв. *futuropraesent*). Међутим, у словеначком језику то је, за разлику, на пример, од руског (уп. д.), само факултативно значење. Словеначки футур је перифрастички облик, који се гради помоћу копулативног глагола *биѣи* и тзв. *l*-перфекта основног глагола.

⁴ Уп. занимљива запажања о употреби аориста у рецентном говорном узусу у Попович 2015.

Најважнија обележја севернословенског типа глаголског система су следећа:

- 1) минимални репертоар временских облика;
- 2) изражена интерференција времена и вида (уз све очигледније доминирање вида);
- 3) изражена међусобна аутономност времена и начина;
- 4) профилисано функционално-семантичко поље акционалности.

Оба лужичкосрпска језика припадају, несумњиво, северном типу – али поседују више особина и јужног. У њима постоје два перифрастичка претерита и један синтетички (који у свршеном виду потиче од старог словенског аориста, а у несвршеном – од имперфекта).⁵ Горњолужичкосрпски поседује и итеративни перфекат, који се гради помоћу посебних облика копулативног глагола *биѿи*. Поред опште претериталне семантике, перфекат задржава и изворно резултативно значење. Плусквамперфекат се употребљава са таксисном функцијом – као, у одређеној мери, и перфекат. Таква спрега сложених претерита са таксисом у оба лужичкосрпска језика испољена је у већој мери него код других словенских језика и може чак бити надређена чисто временској семантици. Футур има како синтетички (= свршени презент), тако и перифрастички облик – али актуелну садашњост може исказати само несвршени презент.⁶

Стандардни чешки језик поседује само један (перифрастички) претерит, који се гради (од оба вида) помоћу копулативног глагола *биѿи* и *л*-облика основног глагола. Али постоји и корелација између времена и вида: свршени претерит локализује радњу у одређеном сегменту прошлости – док темпорална веза између радње и времена говора (*S*) код

⁵ У лужичкосрпским граматикама понекад се још употребљавају за то појмови аорист и имперфекат.

⁶ Ове особине наведене су у складу с описом који се даје у нормативним граматикама. Међутим, управо у погледу лужичкосрпских језика не треба занемаривати размимоилажење прописане норме и говорног узуса, које у овом случају може бити знатно веће у односу на друге словенске језике. Лужичкосрпски нису, наиме, стандардни, национални језици, већ тзв. регионални књижевни језици, и то језици мањина у хетеролингвалном окружењу. Њиме се активно служи само један мањи део етноса (нарочито то важи за доњолужичкосрпски). У таквој социolingвистичкој ситуацији битан фактор представљају дијалекти, који утичу и на употребу глаголских категорија и облика. У дијалектима се, на пример, преферише употреба перфекта као генерализованог претерита – плусквамперфекат и синтетички претерит се готово не употребљавају. Под утицајем немачког, као доминатног језика окружења, постепено се губи осећај за граматичку категорију вида – прописана норма и говорни узус знатно се разилазе, а видска корелација у говорном језику све више се губи.

несвршених претерита може бити прилично слаба. Задржава се у претериту и значење резултативности. Презент има оба видска облика – уз уобичајена ограничења (свршеним презентом се не може исказати актуелна садашњост). Футур има прости (свршени презент) и перифрастички облик (помоћни глагол *биѿи* + инфинитив основног глагола). Свршени футур не може исказивати итеративну, одн. узелну радњу, већ радњу локализовану у будућности означава као резултат који потиче из садашњости, док несвршени футур само локализује радњу у будућности. Повезаност категорија времена и начина у чешком језику, дакле, прилично је изражена. У исто време, вид је мање граматикализован него, на пример, у руском језику.

Словачки глаголски систем показује низ подударности са чешким. Претерит овде има само два перифрастичка облика. Време и вид су повезани: плусквамперфекат (претпрошлост) гради се претежно од глагола свршеног вида; свршени презент има значење футура и не може исказивати актуелну садашњост. Несвршени (перифрастички) футур (копулативни глагол *биѿи* + (несвршени) инфинитив основног глагола) неретко су модално обојени.

Пољски глагол има три синтетичка временска облика – презент, претерит и футур, уз изражену корелацију између категорија времена и вида. Значење правог презента имају само несвршени облици, док свршени презент служи за изражавање футура (*futuropraesent*). Перифрастички футур гради се од несвршених глаголских основа уз помоћ копулативног глагола *биѿи*. Перифрастички плусквамперфекат постоји, али се све ређе употребљава. Пољски, дакле, поседује минималну парадигму временских облика – али истовремено једну у високом степену граматикализовану категорију вида и функционално-семантичко поље акционалности са више подтипова.

Белоруски глаголски систем има изразито севернословенска обележја. У њему постоје три синтетичка временска облика – презент, претерит и футуропрезент (свршени презент), и два перифрастичка – несвршени футур и плусквамперфекат. Као и у руском глаголу, постоји одређена семантичка корелација између синтетичких (= пунктуално значење) и перифрастичких (= процесуално значење) временских облика. Функционални подухват презента се подудара са истим у оба преостала источнословенска језика. За разлику од већине словенских језика, плусквамперфекат овде није особина књишког, писменог израза, већ дијалекатска појава. Овај облик често се јавља и у разговорном језику и служи за изражавање таксиса – њиме се исказује радња, локализована у прошлости, која је била прекинута или је ушла у колизију са неком другом радњом. Нису ретка и модална обележја плусквамперфекта – као, на пример, оптативно значење. Парадигма начина, што је карактеристично

за северни тип, веома је сведена. Категорија вида је у знатној мери граматикизована и надређена временској парадигми – нпр. свршени презент не може да изражава актуелну садашњост. Поље акционалности има више подтипова – али овај сегмент језичког система готово и није описан у граматицима. На дијалекатском нивоу заступљени су посебни синтетички облици футура (слични украјинским – уп. д.): 1. л. једн. *хадзіцьму* < *хадзіць* (несвршени инфинитив) + помоћни глагол *habere*.

Особине северног типа видљиво су заступљене и у украјинском глаголском систему. Између категорија времена и вида постоји изражена корелација – уз доминирање вида над временом. Футур поседује како синтетичке, тако и перифрастичке форме. Синтетички футур има два облика – један је свршени презент (*futuropraesent*), а други (као и у белоруским дијалектима – уп. г.), који се прави од несвршених глагола, има додату (у спојеној постпозицији) енклитичку форму помоћног глагола *habere*. Перифрастички футур прави се од (несвршеног) инфинитива и помоћног глагола *биіти*. Облици претерита (стари *-l*-перфекат) јављају се у оба вида. У претериту се разликују аористна и перфектна значења. Постоји перифрастички плусквамперфекат, који се гради од глагола оба вида и широко се користи у разговорном језику, али се готово не употребљава у научном односно административном стилу и публицистички. Тај облик постоји и у дијалектима (као и у белоруским – уп. г.). У општесловенском контексту занимљив је његов веома широки функционални репертоар.

У руском глаголу севернословенски тип заступљен је, вероватно, у најизраженијем облику. Категорија вида овде је доследно (али не и потпуно) граматикизована – више него у другим словенским језицима.⁷ Поред већ наведених ознака севернословенског типа, руски глагол има и следеће особине:

- Полифункционалност временских облика. Само перифрастички футур (копулативни глагол *биіти* + несвршени инфинитив) има искључиво футурску семантику ($E < S$), док претерит, и чак презент, показују изричиту полифункционалност. Презент, свакако, иначе способан за преузимање „туђих“ улога и значења.
- Пошто „прави“ презент (и не само у руском) може да се гради само од несвршених глагола, и овде се поставља питање могућег утицаја вида на семантику и функцију временских облика (о „туђим“ улогама вида има занимљивих запажања у: Зализняк и др. 2015: 156–160 – уп. д.).

⁷ При томе треба узети у обзир да је процес граматикизације глаголског вида у словенским језицима сразмерно млад и ни у једном словенском језику није приведен крају (уп. REGNÉLL 1944). То би било и једно могуће објашњење тесне повезаности глаголског вида са неграматикизованом категоријом акционалности.

- Полифункционалност постоји не само у темпоралном већ и у модалном погледу. Једно могуће објашњење тога могла би бити одређена десемантизација категорија времена и начина, која корелира са доминантом вида у корелацији *време – вид*.⁸

Подаци за горенаведени контрастивни и типолошки преглед словенских глаголских система потичу из граматика појединих језика. Током рада на њима показали су се, међутим, како неуједначеност граматикографске обраде језичке грађе у целини, тако и одређени дефицит саме граматикографске концепције. Ова тема не спада у ужу проблематику нашег рада и захтева посебан приступ и посебно истраживање (преко потребно за напредак савремене словенске граматикографије). Ипак, желели бисмо да се укратко осврнемо на поједине резултате нашег прегледа глагола у словенским граматикама. Из методолошких разлога преглед је рађен на корпусу истог типа граматика, наиме, научних дескриптивних граматика (пре свега, академијиних), са високим степеном рецепције. Преглед је фокусиран на категорију времена, а обављен је према следећим параметрима (заједничким за све граматике):

- (1) теоријска база приказа;
- (2) дефиниција категорије;
- (3) интерпретација појединих временских облика (пре свега, футура, аориста и перфекта) у синхронијском и дијахронијском погледу: она се може битно разликовати у појединим граматикографским приступима;
- (4) функционално-семантичка анализа категорије времена;
- (5) узајамни однос категорија времена и вида, односно времена и начина;
- (6) контрастивни приступ у општесловенском (и ширем) контексту.

На основу издвојених параметара и спроведене анализе може се закључити да приступ категорији времена у граматикама показује видљиво разилажење у погледу теоријске и методолошке базе – али и низ подударности:

- време се обично не дефинише, односно његов приказ се ограничава општим напоменама о повезаности физичког и глаголског времена у људској перцепцији;
- у приказ глаголског времена укључује се углавном само један елемент Рајхенбахове тријаде (најчешће *S*);

⁸ Приступ том питању, међутим, захтева ширу и контрастивну како језичку тако и категоријалну базу (сплет темпоралности, аспектуалности и модалности). Руски глагол представља оптималну полазну тачку за један такав приступ јер је у њему заступљен комплексни разрађени темпорално-аспектуални систем, који се у знатној мери детерминише преко лексико-граматичке категорије акционалности.

- савремена теоријска проучавања категорије времена готово се не рефлектују у описима;
- основна пажња се поклања парадигми – облицима и њиховој творби;
- у опис се обично не укључује функционална и семантичка анализа времена;
- исто важи и за односе између категорија времена, вида и начина, као и акционалности;
- опис се ограничава углавном једним језиком, а контрастивни приступ, по правилу, изостаје.

Међутим, ван граница дескриптивних граматика постоји цео низ веома занимљивих приступа глаголу и концепција, вредних разматрања и рецепције. Неке од њих биће укратко приказани у следећем одељку нашег рада.⁹ У више савремених теоријских истраживања посвећених глаголу фокус се сукцесивно премешта са граматичког приступа (категорија времена као таква) ка функционално-семантичком. То је нарочито заступљено у руској школи функционалне граматике (А. В. Бондарко и др.), као и у постулату о дубинској спрези семантике и синтаксе у руској когнитивистици. Времену се, дакле, обично приступа из аспекта његовог односа према другим категоријама. Притом, време и темпорална семантика неретко се разматрају у радовима посвећеним аспектологији (што је разумљиво, узимајући у обзир изузетну повезаност те две категорије у севернословенском језичком типу).

У раду Милославског „Морфологические категории современного русского языка“ (1981) однос времена и вида не третира се (као иначе у руској аспектологији) као доминирање вида над временом. Поменућемо овде још занимљива запажања о семантичкој сличности свршених облика претерита и футура и разликама између перфекатских (+ резултативност) и аористних (– резултативност) претериталних значења (216).¹⁰

Рад истакнутог белоруског лингвисте Мартинова „Категории языка. Семиологический аспект“ (Мартинов 1982) оперише на семантичко-синтаксичком нивоу уз видљив семиотички утицај (тзв. перифрастичка граматика / француски структурализам), као и утицај апликативно-генеративног модела (Шаумян 1974). Време се схвата као локализациона категорија. Битно је да се језику приступа холистички и као семиотички детерминисаном систему.

⁹ У приказу је заступљено више радова, објављених на немачком и руском језику. Откада енглески сукцесивно и неометано напредује као доминантан језик науке, сукцесивно слаби рецепција радова објављених на другим, чак и словенским језицима.

¹⁰ Овде и даље бројеви у заградама се односе на одговарајуће стране у реферисаном раду.

Рад Касевича „Семантика. Синтаксис. Морфологија“ (1988) углавном следи теорију фрејмова (у руској интерпретацији концепције Минског (Минский 1979)), али оперише у ширем контексту холистичких лингвистичких теорија. У односу на глаголско време (аутор истиче да време представља једну сразмерно младу граматичку категорију), експлицитно се указује на реципрочну природу односа (руског) времена и вида. Обе категорије се притом посматрају као аутономне и разматрају се заједно – и одвојено од таксиса. Критички се приступа неким уобичајеним постулатима – нпр., схватање глаголског времена као „спољног“ (деиктичка категорија), а вида као „унутрашњег“ времена (197) критикује се као исувише генерално. А релативни временски облици према аутору постоје само у језицима који за то поседују посебне форме – у осталим случајевима ради се о релативној употреби апсолутних времена (201–202). Таксис се схвата (као и у руској функционалној граматици) као аутономна морфолошка категорија (207–208). Поменућемо још занимљив типолошки приступ односу времена и вида (203–205).¹¹

„Българска морфологија“ категорију времена интерпретира као радњу у току, као холистички процес остваривања радње (ГЕОРГИЕВ 1993: 307). Анализа времена укључује не само параметар времена говора (*S*) већ и таксис, као и друге семантичке ознаке времена (\pm блискост / периодичност и др. (307)). Издвајају се резултативна (перфекат, плусквамперфекат, *futurum exactum*, *futurum exactum praeteriti*) и акционална (презент, имперфекат, аорист, футур, *futurum praeteriti*) времена у бугарском. Разматрају се и семантички аспекти, али више на нивоу појединачних запажања.

У немачкој серији која приказује различита функционално-семантичка поља, 1995. изашао је том посвећен времену и темпоралности (JACHNOW, Wingender 1995). Неколико прилога из тог зборника желели бисмо укратко овде представити. Петер Шмидт бави се природом и функционалним аспектима (семантичке) категорије темпоралности и њеним везама са другим функционално-семантичким категоријама – и то у односу на све природне језике (SCHMIDT 1995). Базу приступа чини деиктичка тријада *ego-hic-nunc-origo* говорника, при чему се управо њена временска компонента посматра као примарна и комуникативно омнипрезентна (2.2). Аргументација је веома занимљива и базира се на концепцијама лингвистике, филозофије језика и теорије познања, са видљивом онто- и филогенетском перспективом у приступу времену (2.1, 2.3). Поменућемо још запажања о семантичкој опозицији *йерфекаѿи* / *аорисѿи* – *йреѿерѿиѿи*, дистинкцији перфекатских (резултативност) и ао-

¹¹ Интерпретација глаголског вида је нешто спорнија – као, на пример, у погледу *итеративног вида*, који постулира аутор (198).

ристних (наративност) значења и одређености (дефинитности) временских облика са референцијалним фокусом у прошлости (53–56).

Прилог Ханса Мелига посвећен је суштини и функционалном репертоару словенског презента (MENLIG 1995), који се схвата као деиктички облик. Нарочита пажња поклања се *футурирезенију*, који у словенским језицима по правилу не може исказивати актуелну садашњост (уп. г.). Рад пружа систематски преглед категоријалног значења свршених и несвршених облика презента. Издвајају се *егзофорна* (фокус на ситуацију) одн. *ендофорна* (анафора и катафора, тј. фокус на језик) употреба (1.3), као и *есенцијални* одн. *акцидентијални* презент (3).

Рад Владимира Климонова посвећен је генези словенске категорије времена, почевши од прасловенског (KLIMONOW 1995). Посебна пажња се поклања темпоралној диференцијацији непретеритних облика, синтетичком футуру, аспектуално-темпоралној диференцијацији претерита и формирању словенског имперфекта (1.3), као и настанку аналитичких облика претерита (1.4) и футура I и II (1.5).

Приказ историјата истраживања темпоралности (од средине 14. в.) пружа рад Петера Косте (KOSTA 1995). У фокусу приказа савремених истраживања су односи темпоралности и темпоралне деиксе (5.1), таксиса (5.2), аспектуалности (5.3), акционалности (5.4) и модалности (5.5. – веома кратко), моделирање глобалних временских контекста, темпорална семантика, временски прилози (6). Истраживање пружа неколико веома занимљивих запажања (уп. 7).

У овом зборнику објављен је и наш рад о природи времена у словенским језицима (KRETSCHMER 1995).

У последње време јача интерес према времену (темпоралности) и виду (аспектуалности) у руској прагмалингвистици и когнитивној лингвистици, нпр., у оквиру концепције језичке слике света (уп. ЯКОВЛЕВА 1994), на коју се овде, иначе, нећемо освртати. Један рад из те сфере ипак бисмо желели да представимо. У питању је колективна монографија „Русская аспектология: в защиту видовой пары“ (Зализняк и др. 2015). Први део рада је прерађена верзија већ објављене монографије, али је ипак вредан разматрања. За разлику од конвенционалних приступа виду, овде се у анализу доследно укључују семантички и онтогенетски аспекти, као и (управо код руског глагола присна) повезаност времена и вида. Концепција се базира на приступу видским паровима код Маслова (Маслов 1948): видски пар је представљен само у случају када несвршени глагол може да замени свршени у опису догађаја (рус. *событие*), који се понавља (итеративност), односно у историјском презенту (55–56). Глаголски вид се, дакле, схвата не само као граматичка већ и као концептуална категорија (гл. 1), његовој семантици се додељује нарочита пажња (гл. 2). Посебан одељак (гл. 7) посвећен је глаголима кретања,

који још увек нису довољно описани и проучени у руском (и не само у руском) језику. У раду се даје систематски преглед и категорије акционалности (рус. *способы глагольного действия*) – али не и њена типолошка класификација. Други део монографије посвећен је специјалним питањима везаним за руски вид, са освртима на лексикографски (гл. 2) и дидактички аспект (гл. 3).¹² Разматра се и појава тзв. видских „тројки“, које неретко служе као аргумент против видске корелације и видских парова (гл. 5–7). Завршни део бави се видском опозицијом у различитим (граматичким и лексичким) контекстима: семантика инхоатива (гл. 1), вид инфинитива подређеног руском *нельзя* (контекст прохибитива одн. негације: гл. 2). Последње поглавље (гл. 4) бави се свршеним презентом (*futuropraesent*) – што је нарочито битно за севернословенски глаголски тип, али важно је и у општесловенском контексту (уп. г.).

Време и темпоралност, као и односи граматичких категорија времена, вида, начина и лексичко-граматичке категорије акционалности, предмет су интереса и германистике. Ови радови су корисни и за проучавање словенског глагола – али не могу да буду представљени у границама овог прегледа. Навешћемо ту зато само нека кључна питања у овим истраживањима у погледу глаголског времена:

- Структура претериталног система.
- Питање темпоралног статуса перфекта (уп. ENRICH, VATER 1989; VATER 1991; TEN CATE 1989 – другачије тумачење код COMRIE 1985; ANDERSSON 1989) и футура (уп. JANSSEN 1988; VATER 1991: 56–57; SCHNELLE 1992 – другачије тумачење код COMRIE 1985, 1989; уп. так. ABRAHAM 1989).
- Темпорална деикса (уп. ENRICH 1992; FUCHS 1988; RAUH 1988; VATER 1991).
- Семантичко-граматичка категорија акционалности у германистици је веома добро разрађена тема (уп. ANDERSSON 1989; ENRICH 1992: 64–66; KRIFKA 1989а, 1989в: 95–97; STEUBE 1988; VERKUYL 1972). Али та истраживања се само ограничено могу применити на словенске језике – због битних разлика у језичкој манифестацији акционалности, структури њеног поља, као и у погледу семантичког потенцијала.¹³

Желели бисмо да прикажемо укратко и неке радове из србистике. Не ради се о неком систематском прегледу односно синтези (ма колико би један такав рад био пожељан), већ је то више осврт на неке приступе,

¹² Добро је познато да управо глаголски вид представља велики проблем у настави руског језика као страног.

¹³ У ANDERSSON 1972, 1978 даје се упоредна анализа руске и немачке акционалности.

који превазилазе границе конвенционалног третмана глагола у српској граматикиграфији. Преглед се даје у хронолошком редоследу и садржи и неколико старијих радова, који, међутим, нису изгубили своју актуелност ни данас.

У раду Ирене Грицкат „О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама“ (1954) представљен је семантичко-синтаксички приступ, који укључује и текстолошки параметар – жанровску припадност текстова (између осталог и фолклорних), у којима се тај перфекат употребљава. Концепција има панхронијски карактер и садржи како синхронијску, тако и дијахронијску перспективу, што је прилично ретка појава у радовима о темпоралној лингвистици. Предмету се приступа како на нивоу језичког стандарда (гл. II), тако и субстандарда (дијалеката – гл. III), и то у општесловенском контексту – уз одређену вансловенску позадину (гл. V). Изузетно занимљива је, исто панхронијска, теоријска база приступа (гл. VI: Лингвистичко тумачење; гл. VII: Тумачење у вези са историјатом појаве и њеном територијалном распрострањеношћу).¹⁴

Рад Петра Сладојевића „О основним временским категоријама употребе глаголских облика у српскохрватском језику“ (1966) базира се само на једном од три елемента перцепције, времену говора (*S*) (§ 1), али укључује и релативну употребу временских облика (релатив – §§ 3–4), и атемпоралну (§§ 5–6) – и њихову модалну компоненту (§ 34).

Јован Вуковић (VUKOVIĆ 1967) приступа глаголу из претежно синтаксичке, функционалне перспективе, али у анализу се укључује семантика и модалност времена. Разматра се и корелација времена и вида, као и систем корелација унутар саме временске парадигме. Нарочита пажња се поклања аористу и имперфекту, као и футуру II и његовим функционалним еквивалентима.

У уџбеницима је сразмерно ретко заступљен високи теоријски лингвистички ниво. Изузетке, међутим, представљају радови Живојина Станојчића. Овде ћемо поменути само његову „Граматику и језик“ (1987). Слично важи и за „Синтаксу српскохрватског – хрватско-српског књижевног језика за више школе“ Миливоја Миновића, објављену исте године. У овом школском приручнику експлицитно је заступљен семантичко-синтаксички приступ глаголским облицима и њиховој употреби (Миновић 1987: 147–187).¹⁵

Последњи одељак (V) рада Милорада Радовановића „Списи из синтаксе и семантике“ (1990) (и иначе пуног веома занимљивих запажања)

¹⁴ Перфектом у српском језику (у функционалном аспекту бави се и Попович 2015)

¹⁵ Слично важи и за новију граматику Ј. Силића и И. Прањковића намењену средњошколцима и гимназијастима (SILIĆ, PRANJKOVIĆ 2007).

обраћа се наративности глаголских облика, теми која привлачи пажњу и когнитивне лингвистике. Поред временских облика (аорист, имперфекат, плусквамперфекат: V.2–3), овде се анализира и други потенцијал (V.4). Поменућемо ту још запажања Милке Ивић (у општесловенском контексту) у погледу неререференцијалне употребе временских облика – овде у односу на понављању радњу (1995: 37–55).¹⁶ Као и три мања, али значајна рада Предрага Пипера из области морфосинтаксе: о временским транспозицијама у словенским језицима (1985), о општесловенском функционалном моделу упоредне словенске граматике (са посебним освртом на спацијалне и темпоралне аспекте: 1995) и „Оглед српске морфосинтаксе (у поређењу са македонском)“ (1997). Широко базиран приступ презенту пружа рад Срете Танасића „Презент у савременом српском језику“ (1996).¹⁷

На крају желели бисмо да наведемо нека, пре свега, методолошка запажања, која сматрамо битним за истраживање и интерпретацију централних глаголских категорија у општесловенском контексту, као и за један типолошки приступ њима. Пре свега, сматрамо да граматичке категорије *време – вид – начин* треба проучавати у њиховом конкретном узајамном односу. Полазна тачка је при томе стање у савременим стандардним језицима (код словенских језика, који немају ниво стандардних – дотични регионални писмени / књижевни језици). Како би се адекватно приступило том категоријалном комплексу, неопходно је у анализи укључити и природу тих категорија – у онтолошком, функционалном и системском погледу. Од изузетног је значаја (пре свега, за северни тип) и неграматикализована (односно само делимично граматикализована) категорија *акционалности*. Иако се предност даје синхронијском приступу, адекватна интерпретација грађе захтева и дијахронијску перспективу. И, свакако, неопходно је поређење, један од најважнијих алата познања. Анализа глаголских система у појединим словенским језицима мора се спроводити на широј позадини, како словенској тако и несловенској. И, на крају, приступ глаголском систему и категоријалним односима у њему треба да укључује функционалну и семантичку анализу.

Ова листа параметара, свакако, може – и треба – да буде емпиријски проверена на корпусу, и, на основу тога, мора бити допуњена, модификована и сл. И сам овај приказ се схвата пре свега као допринос научној дискусији о глаголу, једном од најфасцинантнијих елемената нашег језика – и сазнања.

¹⁶ Уп. итеративност као критеријум за видске парове код Маслова (1948) (уп. г.).

¹⁷ У последње време било је објављено неколико веома занимљивих радова о словенском глаголском времену, чија је анализа, међутим, вредна засебног приступа и приказа (уп. Попович 2015; Поповић 2012, 2018).

Цијирана лијѣрајѣура

- БЛОДИД, І. К. и др. *Сучасна україньска літературна мова*. Київ, 1969.
[BILODID, I. K. i dr. *Sučasna ukraїns'ka literaturna mova*. Kiїv, 1969]
- ГЕОРГИЕВ, Станьо. *Българска морфология*. Велико Търново, 1993.
[GEORGIEV, Stanyo. *Balgarska morfologiya*. Veliko Tarnovo, 1993]
- Грамматика современного русского литературного языка*. Москва, 1970.
[*Grammatika sovremennogo russkogo literaturnogo ázyka*. Moskva, 1970]
- Граматыка беларускай мовы*. Т. 1. Мінск, 1962.
[*Gramatyka bielaruskaj movy*. T. 1. Minsk, 1962]
- Граматыка сучасної української мови*. Морфологія. Київ, 2017.
[*Gramatika sučasnoї ukraїns'koї movi*. Morfologiá. Kiїv, 2017]
- ГРИЦКАТ, Ірена. *О ѣрфектїу без ѣомоћног глагола у срїскохрвайском језику и сродним синїаксичким ѣојавама*. Београд, 1954.
[GRICKAT, Irena. *O perfektu bez pomoćnog glagola u srpskohrvatskom jeziku i srodnim sintaksičkim pojavama*. Beograd, 1954]
- ЗАЛИЗНЯК, А. А., И. Л. Микаэлян, А. Д. Шмелев. *Русская аспектология: в защиту видовой пары*. Москва, 2015.
[ZALIZNÁK, A. A., I. L. Mikaëlan, A. D. Šmelev. *Russkaá aspektologija: v zašitu vidovoj pary*. Moskva, 2015]
- ИВИЋ, Милка. *Лингвистички огледи*. Београд, ²1995.
[IVIĆ, Milka. *Lingvistički ogledi*. Beograd, ²1995]
- КАСЕВИЧ, В. Б. *Семантика. Синтаксис. Морфология*. Москва, 1988.
[KASEVIĆ, V. B. *Semantika. Sintaksis. Morfologiá*. Moskva, 1988]
- КОНЕСКИ, Блаже. *Грамајѣика на македонској лијѣрајѣурен јазик*. Скопје, 1987.
[KONESKI, Blaže. *Gramatika na makedonskiot literaturnen jazik*. Skopje, 1987]
- ЛОМТЕВ, Т. П. *Грамматика белорусского языка*. Москва, 1956.
[LOMTEV, T. P. *Grammatika belorusskogo ázyka*. Moskva, 1956]
- МАРТЫНОВ, В. В. *Категории языка*. Москва, 1982.
[MARTYNOV, V. V. *Kategorii ázyka*. Moskva, 1982]
- МАСЛОВ, Ю. С. Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке. *Изв. АН СССР*. Отд. лит. и яз. Т. 7 (1948), вып. 4: с. 303–316.
[MASLOV, Ů. S. Vid i leksičeskoe značenie glagola v sovremennom russkom literaturnom ázyke. *Izv. AN SSSR*. Otd. lit. i áz. T. 7 (1948), vyp. 4: s. 303–316]
- МАСЛОВ, Ю. С. *Грамматика болгарского языка*. Москва, 1981.
[MASLOV, Ů. S. *Grammatika bolgarskogo ázyka*. Moskva, 1981]
- МАЦЮСОВИЧ, Я. В. *Морфологический строй современного польского литературного языка*. Ч. 2. Ленинград, 1976.
[MACŮSOVIĆ, Á. V. *Morfologičeskij stroj sovremennogo pol'skogo literaturnogo ázyka*. Č. 2. Leningrad, 1976]
- МИЛОСЛАВСКИЙ, И. Г. *Грамматические категории современного русского языка*. Москва, 1981.
[MILOSLAVSKII, I. G. *Grammatičeskie kategorii sovremennogo russkogo ázyka*. Moskva, 1981]
- МИНОВИЋ, Миливоје. *Синїакса срїскохрвайског – хрвайскосрїског књижевног језика за више школе*. Сарајево, 1967 (1987).
[MINOVIĆ, Milivoje. *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole*. Sarajevo, 1967 (1987).

- Минский, Марвин. *Фреймы для представления знаний*. Москва, 1979.
[MINSKIJ, Marvin. *Frejmy dlâ predstavleniâ znaniĭ*. Moskva, 1980]
- Ницолова, Румена. *Българска граматика. Морфология*. София, 2008.
[NITSOLOVA, Rumena. *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofiya, 2008.
- ПИПЕР, Предраг. Временске транспозиције и заменичке речи у српскохрватском и другим словенским језицима. *Научни састајанак слависта у Вукове дане* 14. Београд, 1985: стр. 51–58.
- [PIPER, Predrag. Vremenske transpozicije i zameničke reči u srpskohrvatskom i drugim slovenskim jezicima. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 14. Beograd, 1985: str. 51–58]
- ПИПЕР, Предраг. *О функциональной модели сопоставительной грамматики славянских языков*. Сеул, 1995.
- [PIPER, Predrag. *O funkcional'noj modeli sopostavitel'noj grammatiki slavânskikh âzykov*. Seul, 1995]
- ПИПЕР, Предраг. *Оглед српске морфосинтаксе (у поређењу са македонском)*. Сеул, 1997.
- [PIPER, Predrag. *Ogled srpske morfosintakse (u poređenju sa makedonskom)*. Seul, 1997]
- ПИПЕР, Предраг и др. *Синтакса савременог српског језика*. Проста реченица. Београд, 2005.
- [PIPER, Predrag i dr. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika*. Prosta rečenica. Beograd, 2005]
- ПИПЕР, Предраг, Иван Клајн. *Нормативна грамадика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2013.
- [PIPER, Predrag, Ivan Klajn. *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2013]
- ПОПОВИЧ, Людмила. „Евиденцијалне функције глагољних форм прошедшег времена (аориста, усеченог перфекта, перфекта) в сербском языке“. В: Björn Wiemer (ed.). *Studies on evidentiality marking in West and South Slavic (Specimina philologiae slavicae 183)*. München – Berlin – Leipzig – Washington D, 2015: с. 63–88.
- [POPOVIĆ, Ljūdmila. „Ėvidencial'nye funkcii glagol'nyh form prošedšego vremeni (aorista, usečennogo perfekta, perfekta) v serbskom âzyke“. V: Björn Wiemer (ed.). *Studies on evidentiality marking in West and South Slavic (Specimina philologiae slavicae 183)*. München – Berlin – Leipzig – Washington D, 2015: s. 63–88]
- ПОПОВИЧ, Лјудмила. „Функције плусквамперфекта у савременом српском и украјинском језику“. *Јужнословенски филолог* LXVIII (2012): стр. 113–145.
- [POPOVIĆ, Ljudmila. „Funkcije pluskvamperfekta u savremenom srpskom i ukrajinskom jeziku“. *Južnoslovenski filolog* LXVIII (2012): str. 113–145]
- ПОПОВИЧ, Лјудмила. О пасиве плусквамперфекта в сербском и других славянских языках. *Српска славистика: колективна монографија*. Том 1. Језик. Радови српске делегације на XVI међународном конгресу слависта. Београд, 2018: стр. 285–301.
- [POPOVIĆ, Ljudmila. O passive plûskvamperfekta v serbskom i drugih slavânskikh âzykah. *Srpska slavistika: kolektivna monografija*. Tom 1. Jezik. Radovi srpske delegacije na XVI međunarodnom kongresu slavista. Beograd, 2018: str. 285–301]
- РУСАНОВСКИЙ, В. М. и др. *Украинская грамматика*. Киев, 1986.
- [RUSANOVSKIJ, V. M. i dr. *Ukrainskaâ grammatika*. Kiev, 1986]
- Русская грамматика*. Т. I. Москва, 1980.
- [Russkaâ grammatika. T. I. Moskva, 1980]

- СЛАДОЈЕВИЋ, Петар. *О основним временским категоријама употребе глаголских облика у српскохрватском језику*. Београд, 1966.
- [SLADOJEVIĆ, Petar. *O osnovnim vremenskim kategorijama upotrebe glagolskih oblika u srpskohrvatskom jeziku*. Beograd, 1966]
- СТАНОЈЧИЋ, Живојин. *Грамађика и језик*. Титоград, 1987.
- [STANOJČIĆ, Živojin. *Gramatika i jezik*. Titograd, 1987]
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик*. Београд, т. I: 1970, т. II: 1986.
- [STEVANOVIĆ, Mihailo. *Savremeni srpskohrvatski jezik*. Beograd, t. I: 1970, t. II: 1986]
- СТОЈАНОВ, Стојан. *Грамађика на савремена балгарски книжовен език*. Т. 2. Морфологија. Софија, 1983.
- [STOYANOV, Stoyan. *Gramatika na savremeniya balgarski knizhoven ezik*. T. 2. Morfologiya. Sofiya, 1983]
- ТАНАСИЋ, Срето. *Презент у савременом српском језику*. Београд, 1996.
- [TANASIĆ, Sreto. *Prezent u savremenom srpskom jeziku*. Beograd, 1996]
- ШАУМЈАН, С. К. *Апplikативна граммађика как семантическаја теорија естествојных јазыков*. Москва, 1974.
- [ŠAUMĀN, S. K. *Applikativnaā grammatika kak semantičeskaā teoriā estestvennyh āzykov*. Moskva, 1974]
- ЈАКОВЛЕВА, Е. С. *Фрагменты русской јазыковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия)*. Москва, 1994.
- [ĀKOVLEVA, E. S. *Fragmenty russkoj āzykovoј kartiny mira (modeli prostranstva, vremeni i vospriātiā)*. Moskva, 1994]
- *
- ABRAHAM, Werner. „Futur-Typologie in den germanischen Sprachen“. In: W. Abraham, Th. Janssen (eds.). *Tempus – Apekt – Modus*. Tübingen, 1989: s. 345–389.
- ABRAHAM, Werner, Theo Janssen (eds.). *Tempus – Apekt – Modus*. Tübingen, 1989.
- ANDERSSON, Sven-Gunnar. *Aktionalität im Deutschen*. Eine Untersuchung unter Vergleich mit dem russischen Aspektsystem. Vol. I. Uppsala, 1972.
- ANDERSSON, Sven-Gunnar. *Die Kategorien Aspekt und Aktionsart im Russischen und im Deutschen*. Bd. II. Korpusanalyse mit einem Exkurs über Aktionalität im Deutschen Verbalformsystem. Uppsala, 1978.
- ANDERSSON, Sven-Gunnar. „Zur Interaktion von Temporalität, Modalität, Aspektualität und Aktionsart bei den nichtfuturischen Tempora im Deutschen, Englischen und Schwedischen“. In: W. Abraham, Th. Janssen (eds.). *Tempus – Apekt – Modus*. Tübingen, 1989: s. 27–49.
- BARIĆ, Eugenija et al. *Hrvatska gramatika*. Zagreb, 1990.
- BARNETOVÁ, K. et al. *Русская граммађика*. Т. I. Praha, 1979.
- BYBEE, Joan L., Östen Dahl. „The creation of tense and aspect systems in the languages of the world.“ *Studies in Language*, vol. 13/1 (1989): pp. 51–103.
- TEN CATE, Abraham P. „Präsentische und präteritale Tempora im deutsch-niederländischen Sprachvergleich“. In: W. Abraham, Th. Janssen (eds.). *Tempus – Apekt – Modus*. Tübingen, 1989: s. 133–154.
- COMRIE, Bernard. *Tense*. Cambridge, 1985.
- COMRIE, Bernard. „On identifying future tenses.“ In: W. Abraham, Th. Janssen (eds.). *Tempus – Apekt – Modus*. Tübingen, 1989: pp. 51–63.
- ECKERT, Eva. *A contrastive study of Czech and Russian aspect*. Michigan (UMI), 1984.

- EHRRICH, Veronika. *Hier und jetzt*. Studien zur lokalen und temporalen Deixis im Deutschen. Linguistische Arbeiten 283. Tübingen, 1992.
- EHRRICH, Veronika, Heinz Vater (eds.). *Temporalsemantik*. Beiträge zur Linguistik der Zeitreferenz. Linguistische Arbeiten 201. Tübingen, 1988.
- EHRRICH, Veronika, Heinz Vater. „Das Perfekt im Dänischen und Deutschen“. In: W. Abraham, Th. Janssen (eds.). *Tempus – Apekt – Modus*. Tübingen, 1989: s. 103–132.
- ELSON, Mark J. *Macedonian Verbal Morphology*. A structural analysis. Columbus (Ohio), 1989.
- FASSE, Helmut. *Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart*. Morphologie. Bautzen, 1981.
- FUCHS, Anna. Dimensionen der Deixis im System der deutschen Tempora. V. Ehrich, H. Vater (eds.). *Temporalsemantik*. Tübingen, 1988: pp. 1–25.
- GALTON, Herbert. *Aorist und Aspekt im Slavischen*. Eine Studie zur funktionalen und historischen Syntax. Wiesbaden, 1962.
- GRZEGORCHYKOWA, Renata et al. *Gramatyka współczesnego języka polskiego*. Morfologia. Warszawa, 1984.
- HALILOVIĆ, Senahid. *Bosanski jezik*. Sarajevo, 1998.
- JAHİĆ, Dževad et al. *Gramatika bosanskoga jezika*. Zenica, 2000.
- JACHNOW, Helmut, Monika Wingender (Hrsg.). *Temporalität und Tempus*. Studien zu allgemeinen und slavistischen Fragen. Slavistische Studienbücher, NF 6. Wiesbaden, 1995.
- JANAŠ, Pětr. *Niedersorbische Grammatik*. Bautzen, 1976.
- JANSSEN, Theo. „Tense and temporal composition in Dutch.“ In: V. Ehrich, H. Vater (eds.). *Temporalsemantik*. Tübingen, 1988: pp. 96–128.
- KATIČIĆ, Radoslav. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Nacrt za gramatiku. Djela JAZU. Razred za filologiju, knj. 62. Zagreb, 1986.
- KLIMONOW, Wladimir D. „Zur Geschichte der Tempusentwicklung in den unterschiedlichen slavischen Sprachen“. In: H. Jachnow, M. Wingender (Hrsg.). *Temporalität und Tempus*. Wiesbaden, 1995: s. 273–296.
- KOSTA, Peter. „Zur Forschungsgeschichte und Forschungssituation bezüglich der Temporalität in slavischen Sprachen“. In: H. Jachnow, M. Wingender (Hrsg.). *Temporalität und Tempus*. Wiesbaden, 1995: s. 297–365.
- KRETSCHMER, Anna. „Zum Wesen des Tempus in slavischen Sprachen“. In: H. Jachnow, M. Wingender (Hrsg.). *Temporalität und Tempus*. Wiesbaden, 1995: s. 129–156.
- KRIFKA, Manfred. „Nominalreferenz, Zeitkonstitution, Aspekt, Aktionsart: Eine semantische Erklärung ihrer Interaktion“. In: W. Abraham, Th. Janssen (eds.). *Tempus – Apekt – Modus*. Tübingen, 1989a: s. 227–58.
- KRIFKA, Manfred. *Nominalreferenz und Zeitkonstitution*. Zur Semantik von Massentermen, Pluraltermen und Aspektklassen. Studien zur theoretischen Linguistik 10. München, 1989b.
- MEHLIG, Hans R. Wesen und Funktion des Präsens im Slavischen. In: H. Jachnow, M. Wingender (Hrsg.). *Temporalität und Tempus*. Wiesbaden, 1995: s. 176–198.
- MARETIĆ, Tomislav. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb, ³1963.

- NIKČEVIĆ, Vojislav. *Crnogorski jezik*. Geneza, tipologija, razvoj, strukturne odlike, funkcije. Cetinje: Matica Crnogorska, 1993.
- ORAVEC, Ján et al. *Súčasný slovenský spisovný jazyk*. Morfológia. Bratislava, 1984.
- PAULINY, Eugen et al. *Slovenská gramatika*. Bratislava, ⁵1968.
- PETR, Jan et al. *Mluvnice češtiny*. T. 2. Praha, 1986.
- PRANJKOVIĆ, Ivo. *Hrvatska skladnja*. Biblioteka jezikoslovlje, knj. 3. Zagreb, 1993.
- RADOVANOVIĆ, Milorad. *Spisi iz sintakse i semantike*. Sremski Karlovci – Novi Sad, 1990.
- RAUH, Gisa. „Temporale Deixis“. In: V. Ehrich, H. Vater (eds.). *Temporalsemantik*. Tübingen, 1988: s. 26–51.
- REICHENBACH, Hans. *Elements of Symbolic Logic*. New York: Macmillan Co., 1947.
- REGNÉLL, Carl Göran. *Über den Ursprung des slavischen Verbalaspektes*. Lund, 1944.
- RUDOLPH, Enno, Heinz Wismann (Hrsg.). *Sagen, was die Zeit ist*. Analysen zur Zeitlichkeit der Sprache. Stuttgart, 1992.
- RUŽIČKA, Josef et al. *Morfológia slovenského jazyka*. Bratislava, 1966.
- SCHMIDT, Peter. „Wesen und Funktion der semantischen Kategorie 'Temporalität'“. In: H. Jachnow, M. Wingender (Hrsg.). *Temporalität und Tempus*. Wiesbaden, 1995: s. 27–69.
- SCHNELLE, Helmut. „Der Ausdruck der Zeitlichkeit in den Sprachen“. In: E. Rudolph, H. Wismann (Hrsg.). *Sagen, was die Zeit ist*. Stuttgart, 1992: s. 131–154.
- SILIĆ, Josip, Ivo Pranjković. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb, 2007.
- STANISLAV, Ján. *Dejiny slovenského jazyka*. T. II. Bratislava, 1967.
- STEUBE, Anita. „Zeitverlaufsstrukturen von Sätzen“. In: V. Ehrich, H. Vater (Hrsg.). *Temporalsemantik*. Tübingen, 1988: s. 192–219.
- SVANE, Gunnar O. *Grammatik der slowenischen Schriftsprache*. Kopenhagen, 1958.
- ŠTÍCHA, František, Miloslav Vondráček, Ivana Kolářová, Jana Hoffmannová, Jana Bílková, Ivana Svobodová. *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha, 2013.
- TOPORIŠIČ, Jože. *Slovenska slovnica*. Maribor, ⁴2000.
- VATER, Heinz. *Einführung in die Zeit-Linguistik*. Gabel, 1991.
- VERKUYL, Henk J. *On the compositional nature of the aspects*. Dordrecht, 1972.
- VUKOVIĆ, Jovan. *Sintaksa glagola*. Sarajevo, 1967.

Анна Кречмер
Институт славистики Венского университета

НЕКОТОРЫЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ О СЛАВЯНСКОМ ГЛАГОЛЕ (ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД)

Резюме

В работе дается многоаспектный анализ центральных категорий славянского глагола – грамматических категорий времени, вида и наклонения, и тесно с ними связанной лексико-грамматической категории способа глагольного действия. Особое внимание при этом уделяется глагольному времени. В первой части предлагается модель возможного типологического подхода к системному описанию и функциональной и семантической интерпретации славянской категории глагольного времени. Модель постулирует два прототипа славянской глагольной системы – северный и южный. К первому относятся восточнославянские языки и польский. Ко второму – славянские языки, входящие в балканский языковой союз, болгарский и македонский. В остальных славянских языках поступательно представлены переходные фазы от одного типа к другому. Модель имеет синхронную перспективу, однако указывается на то, что для адекватной интерпретации славянского глагола необходимо включение и диахронной перспективы. В работе дается краткий аналитический обзор современной грамматикографической интерпретации времени на материале дескриптивных академических грамматик славянских языков. При этом указывается на отсутствие единого подхода и на различия теоретического и методологического аппарата в грамматикографических традициях. Теоретическая лингвистика, как славянская, так и неславянская, в последние годы дала немало интересных разработок и концепций в области глагола. Некоторые из них рассматриваются кратко в данной работе. Особое внимание при этом уделяется работам германистики и русской лингвистики. Дается также обзор избранных трудов сербской лингвистики с 1954 г., посвященных интересующей здесь тематике.

Ключевые слова: типологический подход, время – вид – наклонение славянского глагола, способ глагольного действия.

Anna Kretschmer
Slavonic Institut
Wien University

SOME THOUGHTS ON THE SLAVIC VERBAL SYSTEM
(A TYPOLOGICAL APPROACH)

S u m m a r y

This paper deals with the essential verb categories – the grammatical categories of tense, aspect and mode, as well as with actionality as a lexical and functional category. These categories coexist in the Slavic languages in manifold correlations, determined by the type of language. The paper is focused on tense as the central verb category. In the first part, there is a typological approach to the Slavic verbal system proposed, as a base for its systematic functional description and interpretation. Two prototypes of the verbal system in Slavia can be postulated – a southern and a northern one. The Slavic languages of the Balkan linguistic area (*Sprachbund*) – Bulgarian and Macedonian – belong to the southern prototype, while the East Slavic languages and Polish belong to the northern prototype. The remaining Slavic languages represent various transitional phases from one prototype to the other. The actual version of the model offered in this paper is synchronically based, but the diachronic approach is considered indispensable for an adequate modelling of the Slavic verbal system. In this context, the paper presents some critical remarks on the modern Slavic grammaticography, with key focus on its methodological and theoretical basis. The last part of the paper presents some approaches to and interpretations of the tense category in some selected recent works.

Keywords: Slavic tense – aspect – mode – actionality, typological approach, methodology.